

ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

DIDACTIC PARTICULARITIES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES

У статті розглядається проблема професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Висвітлено необхідність перегляду вимог до сучасної професійної підготовки майбутніх учителів, оскільки сучасна освіта в галузі іноземних мов орієнтована не лише на здобуття студентами лексичних і граматичних знань, а й на розвиток тих професійних умінь, які будуть необхідними в майбутній професійній діяльності студентів. Проведено огляд наукових досліджень та проаналізовано особливості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Визначено сутність і специфіку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Розглянуто основні функції професійної діяльності вчителя взагалі й учителів іноземних мов зокрема. Виділено чотири основні модулі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, кожний з яких є відносно самостійною частиною навчального процесу і має свою специфіку щодо здійснення педагогічного контролю. Здійснення контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь розглядається авторами як засіб вирішення проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у контексті європейських вимог. У процесі дослідження виділено та проаналізовано окремі типи контролю, що співвідносяться із предметом аналізу в межах цієї статті: контроль досягнень – контроль володіння, контроль знань – контроль умінь, контроль із боку інших осіб – самоконтроль.

Виділено низку загальних тенденцій, що мають на меті посилення професіоналізму, розумової культури студентів, відповідальності за результати своєї навчальної праці на рівні визначення нових цілей і змісту навчання, використання сучасних навчальних технологій, сприяння розвитку індивідуальних, когнітивних стилів і здійснення адекватного контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь. У процесі дослідження виявлено, що основним критерієм ефективності формування професійної компетентності студентів має стати наявність сформованих у них потреб і умінь у сфері професійної самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, пошуку нових технологій навчання.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна компетентність, професійні компетенції, професійний розвиток учителя, майбутній учитель, учителі іноземних мов.

The problem of professional training of future teachers of foreign languages has been outlined in the article. There has been highlighted the necessity to revise the requirements for modern professional training of future teachers, since modern education in the field of foreign languages is focused not only on learning vocabulary and grammar, but also on the development of those professional skills which will be necessary for students in their future professional work. A review of research digests has been carried out and the peculiarities of professional training of future foreign language teachers have been analysed.

The contents and specificity of the professional training of future teachers of foreign languages have been determined. The main functions of professional activities of teachers in general, and teachers of foreign languages in particular have been analysed. There have been marked out four main modules of professional training of future teachers of foreign languages, each of which can be considered as a relatively separate part of educational process and has some specificity in conducting educational control. Monitoring the level of professional knowledge and skills formation has been viewed as a means of solving the problem of improving the quality of the professional training of future foreign language teachers in the context of European requirements. In the course of the study certain types of control related to the subject of analysis of the article have been identified and analysed: control of achievements – control of acquisition, control of knowledge – control of skills, outside control – self-control.

There have been highlighted some general tendencies aimed at enhancing students' professionalism and intellectual culture, their responsibility for the results of their educational work by determining new goals and content of learning, using modern educational technologies, promoting development of individual and cognitive styles and monitoring the level of professional knowledge and skills. In the course of the study, it has been discovered that the main criterion of the effectiveness of forming students' professional competence should become their own needs for professional self-education and skills in it, their self-organization, self-control, and their search for new learning technologies.

Key words: professional training, professional competency, professional competences, professional development of teachers, future teacher, teachers of foreign languages.

УДК 378.091.33:81'243
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-18>

Комар А.О.,
викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Орлова О.О.,
канд. пед. наук,
завідувач кафедри іноземних мов
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму вчителя. Основою професійної підготовки педагога XXI ст. стає розвивальний складник, формування особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати інформацію, використо-

увати набуті знання і вміння для творчого вирішення проблем, усвідомлює свою відповідальність, постійно працює над особистісним і професійним зростанням, уміє досягати поставлених цілей. Згідно з новою освітньою парадигмою, учитель повинен оволодіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями і навичками діяльності свого про-

філю, досвідом творчої і дослідницької діяльності, рішення нових проблем, соціально-оціночної діяльності.

Аналіз літературних джерел засвідчує велику увагу сучасних дослідників до різних аспектів професійної підготовки вчителів. Проблему професійної підготовки майбутніх учителів вивчали О. Абдуліна, Л. Войтко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, Н. Никало, О. Пехота, Л. Спирін, В. Сластьонін, Г. Троцько й ін.

Аналізуючи розробленість проблеми професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, варто зазначити, що вона висвітлена у працях таких учених, як: К. Авраменко, Б. Бігич, І. Бикова, О. Бондаренко, І. Зязюн, С. Івашнюва, Е. Позднякова, В. Радул, І. Соколова, Я. Черненко, О. Щербаківа й ін.

Проте на сьогодні ця проблема потребує подальшого вивчення, особливо коли йдеться про цілісний аналіз системи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до професійної діяльності.

Нове призначення іноземної мови в умовах сьогодення спричинило необхідність вирішення цілої низки проблем професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти (далі – ЗВО), що засвідчують такі нормативні документи: Закон України «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI ст.»), Державна програма «Вчитель», Державний освітній стандарт з іноземної мови, Концепція розвитку педагогічної освіти, Концепція мовної освіти в Україні, Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI ст., Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Концепція підготовки вчителя іноземної мови в Україні, у якій основними принципами окреслено ступеневу підготовку вчителя іноземної мови, її варіативність, професійну спрямованість і гуманізацію навчання, міжпредметні зв'язки, індивідуально-творчий підхід до студента.

Отже, розглядаючи професійну підготовку вчителя в широкому розумінні, науковці здебільшого визначають її як невід'ємну складову частину системи вищої педагогічної освіти.

Мета статті – проаналізувати дидактичні особливості професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

У розвитку сучасної теорії і практики вітчизняної та закордонної освіти накопичені значні наукові напрацювання, що розкривають зміст дефініції професійної підготовки майбутнього вчителя: істотне значення мають у цьому плані роботи О. Абдуліної, М. Бубанової, О. Павлик, Л. Поліщук, Л. Хоружої й ін.

О. Абдуліна зазначає, що професійна підготовка майбутніх учителів – це багатовимірне поняття, яке охоплює всі сторони діяльності вищого навчального закладу: навчальні й академічні програми, навчальну й дослідницьку роботу, професорсько-викладацький

склад і студентів, навчально-матеріальну базу і ресурси [1].

М. Бубанова акцентує увагу на тому, що під поняттям «професійна підготовка майбутнього вчителя» у педагогіці та методиці розуміють єдність змісту, структури, цілей навчання й виховання студентів, способів реалізації набутих знань, навичок і вмінь у роботі з учнями. Дослідниця зауважує, що професійна підготовка має подвійне значення й повинна розглядатися як процес (навчання) та як результат (готовність), визначається сукупністю вимог, які висувуються до фахівця [3, с. 19].

Л. Поліщук під професійною підготовкою майбутніх учителів розуміє цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічних впливів як під час навчання, так і в позанавчальний час, у результаті якого у студентів формуються професійно значущі й особистісні якості, вони оволодівають професією і спеціальністю [7, с. 117].

О. Павлик дає таке визначення: «Професійна підготовка майбутнього вчителя – цілісний процес засвоєння та закріплення загальнопедагогічних і спеціалізованих знань, умінь і навичок, результатом якого вважається вироблення в майбутніх учителів готовності до професійної діяльності» [6].

Зіставлення й аналіз цих дефініцій дозволяють помітити, що професійна підготовка майбутніх учителів розглядається як професійне навчання студентів і відображає процес здобуття знань, умінь і навичок. Проте професійна підготовка майбутніх учителів не може обмежуватися оволодінням майбутніми фахівцями лише процесуальним аспектом. Необхідна також цілеспрямована діяльність із формування та розвитку професійних і особистісно значущих якостей, що забезпечують результативність обраної діяльності.

Найбільш повне визначення цього поняття запропонувала у своєму дослідженні Л. Хоружа, яка професійну підготовку майбутнього вчителя розглядає в широкому значенні – «<...> як сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду та особистісних якостей учителя, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність педагогічної дії» [9, с. 18].

Дослідження авторських трактувань розглянутих понять дозволяють визначити власну позицію щодо сутності професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов – це система організаційно-педагогічних заходів, зорієнтована на особистісний розвиток студента, метою й кінцевим результатом якої є володіння іноземною мовою та готовність студентів до здійснення професійної діяльності.

Професійній діяльності вчителя будь-якого предмету властиві такі функції: розвивальна; виховна; комунікативна; гностична; конструктивно-планувальна; організаторська й ін. Водночас кожний учитель, відповідно до навчального предмета, який

він викладає, має особливу специфіку професійної діяльності. Так, учитель іноземної мови повинен мати високий рівень знань з іноземної мови, повинен уміти користуватися іноземною мовою як засобом професійного спілкування під час урегулювання проблемних ситуацій, продукувати і варіювати професійне іншомовне мовлення в умовах професійно-педагогічного спілкування.

Успіх підготовки вчителів іноземної мови в закладах вищої освіти безпосередньо залежить від: 1) визначення цілей і змісту навчання іноземної мови на різних рівнях; 2) використання нових технологій вивчення мови; 3) сприяння розвитку мовних вмінь і навичок студентів; 4) здійснення моніторингу рівня сформованості професійних знань і вмінь майбутніх учителів іноземної мови [8].

Спільну основу для розроблення навчальних планів із професійної і мовної підготовки, типових програм, іспитів, підручників у Європі забезпечують Рекомендації Ради Європи. У них описуються знання і вміння, які потрібно розвивати в користувачів мови для ефективного спілкування у кроскультурному контексті; визначаються рівні володіння мовленням на кожному ступені навчання; пропонуються комунікативні педагогічні завдання для активного залучення учнів до осмисленої комунікації.

Для визначення цілей професійної підготовки вчителя іноземних мов у світлі головних компонентів загальнорекомендованої моделі навчання варто враховувати специфіку і діапазон вирішення навчальних завдань – формування загальних компетенцій студентів, комунікативної компетенції, удосконалення володіння видами мовленнєвої діяльності в конкретній сфері спілкування, збагачення або диверсифікації стратегій чи вдосконалення завдання. Найважливішим завданням професійної підготовки студентів у вищому закладі освіти є формування необхідного і достатнього рівня професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови [5].

Необхідно підкреслити, що сучасна освіта в галузі іноземних мов орієнтована не лише на здобуття студентами лексичних та граматичних знань, а й на розвиток тих професійних умінь, які будуть необхідними в майбутній професійній діяльності студентів.

Тому ми вважаємо за доцільне виокремити чотири основні модулі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов:

I модуль – загальнометодична підготовка майбутнього вчителя іноземних мов; II модуль – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи в початковій школі; III модуль – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи в основній школі; IV модуль – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи у старшій школі.

Стисло дамо характеристику виділеним модулям.

Модуль I – загальнометодична підготовка майбутнього вчителя іноземних мов – забезпечує набуття студентами теоретично обґрунтованого уявлення про професійну компетенцію вчителя іноземної мови; про методику викладання іноземних мов, її дослідницький апарат і зв'язок з іншими науками; про цілі, зміст і засоби навчання іноземної мови; про систему вправ для формування іншомовної комунікативної компетенції. Передбачається осмислення основних вимог до рівня підготовки вчителя іноземної мови загальноосвітніх навчальних закладів, наукової бази методики викладання іноземних мов, компонентів системи навчання іноземних мов, класифікації вправ. Засвоюється термінологія із проблеми і формуються вміння визначати характерні ознаки сучасної системи викладання іноземних мов в Україні, реалізувати окремі методи дослідження, характеризувати зміст навчання, зіставляти принципи навчання іноземних мов, аналізувати структуру і зміст чинних програм та навчально-методичних комплектів тощо.

Модуль II – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи в початковій школі – закладає методичні основи навчання іноземної мови учнів молодшого шкільного віку з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей, цілей, завдань, змісту і принципів навчання іноземної мови у 2–4 класах, специфіки імітативно-ігрового методу, який домінує в навчанні дітей іноземної мови. Опрацьовується значна кількість навчальних матеріалів (вірши, пісні, ритмізовані діалоги і казки, римівки, ситуативні мікродіалоги), які є автентичними зразками іншомовного мовлення, доступними для даного ступеня. Особлива увага приділяється аналізу функцій, понять, граматики і лексики, необхідних і достатніх для виконання комунікативних завдань елементарним користувачем, відбору форм і методів опрацювання мовного і мовленнєвого матеріалу із залученням яскравої наочності, ігрової діяльності, елементів драматизації, рухової активності учнів.

Модуль III – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи в основній школі – передбачає теоретичне вивчення питань розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, серед яких домінує усне мовлення, з подальшою апробацією власних практичних наробків студентів. Знання вікових особливостей учнів середнього ступеня уможливує визначення саме тих прийомів, форм і засобів навчання, які приведуть до успішного вирішення вказаних вище завдань. Студенти навчаються застосовувати різні технології активізації розумово-мовленнєвої діяльності учнів, організації самостійної роботи на їхньому шляху до незалежного користування мовою.

Модуль IV – професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи у старшій школі – є завершальним у процесі оволодіння професійною компетенцією вчителя іноземних мов. Студенти

набувають професійних знань про такі особливості організації освітнього процесу з іноземної мови на старшому рівні, як послідовне здійснення комунікативно-пізнавального навчання, використання прийомів особистісно орієнтованого оволодіння іноземною комунікативною компетенцією, цілеспрямована реалізація принципу професійної спрямованості навчання іноземної мови, орієнтована на використання іноземної мови в майбутній мовній діяльності школярів, широке застосування індивідуальних і групових форм самостійної роботи.

Виділений цикл навчальної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов повинен на всіх етапах стимулювати студентів до вдосконалення власної професійної компетенції. Спонукальними чинниками можуть бути як формальні види контролю (залік, іспит, педагогічна практика), так і традиційні (професійні конкурси, олімпіади). Основним критерієм ефективності формування професійної компетенції студентів є наявність сформованих у них потреб і умінь у сфері професійної самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, пошуку нових технологій навчання.

Технологічне забезпечення процесу формування професійної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов сприяє розвитку індивідуальних мовних вмінь і навичок студентів засобами особистісно орієнтованого навчання. Центром такого навчання є особистість студента, його самобутність, самоцінність; суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти [2]. Основними вимогами до реалізації особистісно орієнтованого навчання для становлення професійної особистості вважаються: а) виявлення й оцінка способів навчальної роботи, якими користується студент самостійно; б) урахування і розвиток індивідуальних когнітивних стилів та мовних навичок студентів через індивідуалізовані завдання, поширені частки самостійної роботи в опрацюванні навчального матеріалу, використання різних видів наочності як засобів підвищення рівня мотивації до оволодіння професійними знаннями і вміннями; в) активне стимулювання студента до самоосвіти, саморозвитку, самовираження під час виконання знань; г) конструювання навчального матеріалу, який дає змогу студенту вибрати його зміст, вид та форму під час виконання завдань, розв'язання задач тощо.

Ефективною технологією особистісно орієнтованого навчання є робота над навчальним проєктом, яка передбачає самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову – з метою вирішення якогось професійної проблеми, що потребує, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, творчості [10].

Вирішення проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у контексті європейських вимог передбачає також

здійснення адекватного контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь. Із класифікації типів контролю, запропонованої Радою Європи, із предметом аналізу в межах цієї статті співвідносяться такі: контроль досягнень – контроль володіння, контроль знань – контроль умінь, контроль із боку інших осіб – самоконтроль.

Контроль досягнень вважається експертизою досягнення специфічних цілей – контроль того, чого навчили, чим оволоділи студенти [4]. Тому він пов'язаний із тижневою / семестровою роботою, підручниками, навчальним планом. Контроль досягнень орієнтований на курс навчання і представляє внутрішню перспективу. У свою чергу він може бути організований у формі попередньої перевірки через письмову контрольну роботу, фронтальне опитування, усну перевірку окремих груп студентів, тестування, колоквиум (міжсесійний контроль) або у формі заліку, курсової роботи (рубіжний контроль), семестрового і державного іспитів (підсумковий контроль).

Контроль володіння є експертизою (перевірка того, що студент може знати / робити) у зв'язку із застосуванням предмета в реальному світі. Він представляє зовнішню перспективу і здійснюється здебільшого під час педагогічної практики в загальноосвітніх закладах освіти вчителем-методистом та іншими фахівцями.

Контроль знань потребує від студента відповідей на запитання різного типу з метою демонстрації рівня розвитку його професійних знань. Контроль умінь потербує від студента виконання професійно-методичних завдань усно чи в письмовій формі під час прямого тестування. Отримавши інформацію про результати оволодіння студентами певною сумою професійних знань і умінь, викладач повинен точно оцінити ці дані. Тому варто добрати систему критеріїв, які б за чинних цілей навчання забезпечили адекватність оцінки отриманої інформації. На нашу думку, для адекватної оцінки професійних знань і умінь майбутніх учителів іноземної мови такими критеріями є ті, що враховують спонтанність (тобто робота виконується в аудиторії без попередньої підготовки) і нормативність (тобто відповідність вимогам до практичного застосування знань у вигляді вмінь).

Складники цих критеріїв під час оцінювання рівня сформованості професійних знань такі: 1) змістовий критерій (відображає спонтанність): відповідність змісту, повнота й обсяг відповіді; 2) нормативний: рівень знань, грамотність викладу, доказовість [10].

Контроль професійних умінь здійснюється за допомогою зазначених критеріїв так: 1) змістовий критерій (відображає спонтанність): обсяг, повнота, самостійність відповіді; 2) нормативний критерій: грамотність викладу, адекватність рішення поставленої меті, доказовість, науковий характер викладу, творчий підхід до вибору методів, відповідність

запропонованих прийомів етапам формування навичок/умінь, віковим особливостям учнів і обраному підходу до навчання іноземної мови.

Контроль здійснюється викладачем або студентами під час проведення заняття і передбачає передусім корекцію помилок студентів. Самоконтроль – це розумове вміння, яке забезпечує навчальну дію порівняння результатів власного виконання навчального завдання (програми) зі змістом і зовнішнім оформленням відповідного (заданого) іншомовного матеріалу [8]. Під час здійснення самоконтролю відбувається самокорекція.

Ці методичні положення про контроль сформованості професійних знань і умінь співвідносяться з виділеними вище чотирма модулями професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов. Оскільки кожний модуль – це відносно самостійна частина навчального процесу, він має свою специфіку щодо здійснення контролю.

Модуль I. Загальнометодична підготовка майбутнього вчителя іноземних мов відбувається на лекціях, семінарсько-практичних заняттях і в самостійній роботі. У часовому вимірі він триває лише III семестр і першу частину VI семестру. Тому контроль має здебільшого поточний характер, а перевага віддається контролю професійних знань із залученням елементів самоконтролю. Засвоєння теоретичного матеріалу модуля і є складовою частиною заліку, який має місце після модуля II.

Модуль II. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи в початковій школі є продовженням навчальної програми з методики викладання іноземних мов IV семестру. У ньому лекційні заняття поєднуються із семінарсько-практичними і лабораторними. Досягнення студентів контролюються поточно, а також підсумково – під час заліку.

Модуль III. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи в основній школі розрахована на V і VI семестри. У V семестрі закінчується курс лекцій і семінарсько-практичних занять, після чого студентам пропонується виконати письмову контрольну роботу, яка містить теоретичні та практичні завдання для розбіжного контролю рівня сформованості професійних знань і умінь студентів. VI семестр передбачає проходження педагогічної практики у школі, відвідання факультативів, написання курсової або бакалаврської роботи з методики викладання іноземних мов, складання семестрового і державного іспитів, тобто здійснюються різні види контролю – поточний, рубіжний, підсумковий – із трьох модулів одночасно.

Модуль IV. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов до роботи у старшій школі охоплює VII і VIII семестри і пропонує студентам такі види роботи: спецкурси з питань особливостей навчання іноземної мови на старшому етапі і педагогічну практику, написання кваліфікаційних робіт.

Контролюючими заходами є заліки та державний іспит або захист дипломної роботи. Особливого значення набуває самоконтроль із метою самооцінки рівня володіння теорією методики викладання іноземних мов і професійними вміннями.

Отже, огляд професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у контексті європейських вимог виявляє низку загальних тенденцій, які можуть посилити професіоналізм, розумову культуру студентів, відповідальність за результати своєї навчальної праці на рівні визначення нових цілей і змісту навчання, використання сучасних навчальних технологій, сприяння розвитку індивідуальних, когнітивних стилів і здійснення адекватного контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь.

Актуальною залишається проблема розроблення та теоретичного обґрунтування методологічних засад підготовки учителів іноземних мов, що є перспективним напрямом нашого дослідження і потребує подальшого вивчення та впровадження в системі вищої педагогічної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абдуллина О. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования*. Москва : Педагогика, 1990. 141 с.
2. Бондаренко О., Бігич О. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя іноземної мови початкової школи. *Іноземні мови*. 2002. № 4. С. 48–51.
3. Бубнова М. Готовність майбутніх учителів математики до професійної діяльності. *Дидактика математики: проблеми і дослідження* : міжнародний збірник наукових робіт. Вип. 33. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2010. С. 17–20.
4. Дяків А. *Якість освіти у ВНЗ*. Київ : Наукова думка, 2011. 231 с.
5. Калінін В. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур* : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2005. 299 с.
6. Павлик О. *Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення* : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2004. 19 с.
7. Поліщук Л. *Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах України. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. Вип. 48. С. 112–119.
8. Соколова І. *Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов: Генеза соціокультурних та освітніх парадигм. Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. праць / редкол.: І. Бех та ін. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2007. № 7. С. 163–170.
9. Хоружа Л. *Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів* : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004. 365 с.
10. Ясінець П. *Професійна підготовка у ВНЗ*. Київ : Лібра, 2008. 212 с.